

Yazıtlar Işığında Isauria Yerleşimi Astra'nın (Temaşalık) Politik ve Sosyo-Kültürel Durumu

Prof. Dr. Mehmet Kurt
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
mehmetkurt6970@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Esra Atıcı
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
esrabulut50@hotmail.com

Öz

Astra, bir Isauria yerleşimi olup Konya iline bağlı Hadim ilçesinin yaklaşık 7 km kuzeybatısında Bolat yaylasında bulunan Temaşalık kalıntıları sahasına lokalize edilmektedir. Isauria'nın başkenti Isaura'ya (Zengibar Kalesi) bağlı büyük bir *kome* (köy) olduğu anlaşılan Astra'dan çok sayıda yazıt yayımlanmıştır. MS 1.-3. yüzyıllara tarihlendirilen söz konusu yazıtlar, Astra'nın zengin bir kırsal yerleşim olduğunu ortaya koymaktadır. Astra yazıtları, Isauria'daki bir Roma dağ köyünde rahiplerin dini ve idari konularda aktif rol aldıkları teokratik yapıya ağır basan bir siyasal yapının varlığını ortaya koymaktadır. Yine söz konusu yazıtlar vasıtasıyla Astra'da bir bölümü *euergesia* uygulamasıyla inşa edilmiş önemli yapıların varlığı da belgelenmektedir. Astra'dan yayımlanmış yazıtlarda geçen şahıs isimleri yerleşimin demografik yapısı ve Roma kültürünün sosyal yaşam üzerine etkileri konusunda da önemli sayılabilecek ipuçları vermektedir. Astra'da dini hayata dair yazıtlar çoğunlukta olup söz konusu yazıtlarla bir çok rahibin varlığı belgelenmektedir. Yine yazıtlar sayesinde Astra'da Zeus, Plouton, Poseidon ve Hera kültlerinin varlığı tespit edilmiştir. Bütün bunlar ise yerleşimde dini yapının zenginliğine ve çeşitliliğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Isauria, Astra, yazıtlar, politik yapı, sosyo-kültürel yapı.

Political and Socio-Cultural Situation of Astra (Temaşalık) in the Light of Inscriptions

Abstract

Astra, about 7 km northwest of Hadim district of Konya province, is a rural Isaurian settlement, located in the Temaşalık ruins on the Bolat plateau. A large number of inscriptions were published from Astra, which is understood to be a large village connected to Isaura (Zengibar Castle), the capital of Isauria. The inscriptions dated to the 1st-3rd centuries AD reveal that Astra is a rich rural settlement. The Astra inscriptions reveal the existence of a theocratic political structure in the Isaurian mountain village of Rome, where the priests played an active role in religious and administrative matters. Again, these inscriptions document the existence of important buildings in Astra, some of which were built with the *euergesia* application. Person names mentioned in the inscriptions published

Gönderim Tarihi / Sending Date: 28/01/2020

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 07/09/2020

from Astra give important clues about the demographic structure of the settlement and the effects of Roman culture on social life. There are numerous inscriptions about the in which so many priests documented. There are cults of Zeus, Plouton, Poseidon and Hera in this inscriptions. All of them are point out religion constraction and variation in this place.

Keywords: Isauria, Astra, inscriptions, political structure, socio-cultural structure.

GİRİŞ

Bir Isauria yerleşimi olan Astra, Konya iline bağlı Hadim ilçesinin kuş uçuşu yaklaşık 7 km kuzeybatısında Bolat yaylasındaki Temaşalık kalıntılar sahasına lokalize edilmektedir¹ (Harita-1). Yerleşim ormanlık sahada ve 2000 m'ye yakın yükseklikte bir tepe üzerindeki düz bir alanda, çevreye hâkim bir konumda bulunmaktadır ki günümüzde halk arasında kullanılan Temaşalık ismini de bu konumundan almış olmalıdır.

Yerleşimin bulunduğu tepede çeşitli yapı kalıntlarına rastlanmaktadır. Bunlardan birisinin bir tiyatro (Sterrett, 1888, s. 46; Lenski, 1999, s. 433 dn. 102) ya da *auditorium* (Bean ve Mitford, 1970, p. 130; Ermişler, 1994, s. 387-388 Plân 1-2) ait olabileceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bu yapının biraz doğusundaki başka bir yapının kalıntıları arasında ele geçmiş olan bir yazıtta (Bean ve Mitford, 1970, s.133 no. 128 fot. 110; Mitford, 1990, s. 1251; Bahar ve Royer, 2011, s. 171-172 no. 24 fig. 20) Hera adına rastlanmaktadır. "Hera'nın (sunağı)" ndan söz eden bu yazıttan hareketle Astra'da bu tanrıçaya ait bir tapınağın var olabileceği öngörüsünde bulunulabilir. Ayrıca yerleşimde birkaç *heroon* ile birlikte Zeus Astrenos Tapınağı, basilika ve *odeon* gibi önemli yapılar bulunmaktadır (Ermişler, 1994, s. 388-389; Drew-Bear, 1996, s. 105). Astra yerleşimi söz konusu tepedeki yerleşim dışında bir de *nekropolis* sahiptir. Ancak ne yazık ki başka Isauria kent ve yerleşimlerinde de sıkça rastlandığı üzere Astra yerleşiminden getirilmiş çok sayıda eser de çevrede sonradan inşa edilmiş yapılarda devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Royer ve Bahar, 2011, s. 149 dn. 8).

Ormanlık sahadaki bir tepe ve *nekropolis* sahasından oluşan yerleşim ilk olarak henüz lokalizesi yapılmamışken 1877 yılında E. J. Davis tarafından ziyaret edilmiştir. Davis, Tomashatlu olarak kaydettiği yerden yüksek bir tepe üzerinde eski harabeleri barındıran, ağaçlarla kaplı küçük bir kasaba olarak söz etmektedir (Davis, 1879, s. 403-404). J. R. S. Sterrett, 1885 yılında yerleşimi ziyaret ederek buradan yedi yazıt yayımlamıştır (Sterrett, 1888, s. 47-50 no. 66-72). Bu yazıtlardan birisi ve yerleşimin temel tanrısı olan Zeus Astrenos'un geçmiş olduğu yazıt (Sterrett, 1888, s. 48-49 no. 69)² sayesinde ilk defa Astra'nın Temaşalık ile eşitlenmesi gerektiği önerisini getirmiştir. Bölgede yapmış olduğu epigrafi araştırmaları çerçevesinde D. Hereward, birisi Sterrett tarafından yayımlanmış olmak üzere iki yazıt yayımlamıştır (Hereward, 1958, s. 73-77 fig. 22-23). Yerleşim ile ilgili ilk kapsamlı epigrafi araştırması ise G. E. Bean ve T. B. Mitford tarafından yapılmış olup buradan 16 yeni yazıt yayımlamışlardır (Bean ve Mitford 1970, s. 129-136 no. 121-134). 1990 yılında F. Hild ve H. Hellenkemper tarafından Tabula Imperii Byzantini serisinin 5. bandı olarak Kilikia-Isauria üzerine hazırlanmış olan çalışmada, Astra başlığı altında yerleşim için özet bilgi ve geniş bir literatür verilmektedir (Hild ve Hellenkemper, 1990, s. 200-201). Astra'da 1992 yılında Konya Müzesi Müdürlüğü adına Osman Ermişler'in başkanlığında aynı müzeden arkeologlardan oluşan bir ekip tarafından temizlik ve sondaj çalışması yapılmıştır. Çalışmada *auditorium* ve basilika gibi yapıların planı çıkartılmış, yerleşimdeki bazı mezarlar ile sikkeler başta olmak üzere çeşitli buluntular ele geçirilmiştir (Ermişler, 1994, s. 385-403 Res. 1-17; Ermişler, 1997, s. 39-44). Ayrıca Astra'daki madencilik üzerine bir başka çalışma da K. Sertok ve O. Ermişler tarafından yapılmıştır (Ermişler ve Sertok, 1996, s. 315-334). T. Drew-Bear epigrafi araştırması gezileri çerçevesinde Astra'yı da ziyaret etmiş ve buradaki

¹ Astra yerleşimi ve lokalizesi konusunda bkz. Ruge, 1896, s. 1791; Hild ve Hellenkemper, 1990, s. 200-201; Sherk, 1991, s. 234; Bahar, 1996, s. 58; Yılmaz, 2005, s. 251. Makaleyi okuyarak değerli öneriler getiren Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Alkan'a katkıları için çok teşekkür ederiz.

² Yazıtın son edisyonu ve içeriği üzerine yapılan yorumlar için bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 161-162 no. 9.

yayımlanmış yazıtları yerinde inceleyerek yazıtlar üzerine kısa değerlendirmelerde bulunmuş, yeni birkaç yazıtın edisyonunu vermeden sadece içeriğinden söz etmiştir (Drew-Bear, 1996, s. 104-105). M. Yılmaz tarafından 2005 yılında yayımlanan Isauria üzerine yapılmış çalışmada Astra yerleşimine ait bazı mezar stelleri tanıtılmıştır (Yılmaz, 2005, s. 251-263). H. Bahar, Isauria'ya dair yapmış olduğu çalışmalarda diğer yerleşimlerle birlikte ilk olarak 1989 yılında ziyaret ettiği Astra'ya da yer vermiştir (Bahar, 1996, s. 58-59). Astra yazıtları üzerine oldukça detaylı bir çalışma da yine A. Royer ve H. Bahar tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar daha önce yayımlanmış yazıt ve yazıt parçalarına yenilerini eklemişlerdir (Royer ve Bahar 2011).

Her ne kadar yazıtlardan Astra adının yer bildiren etnik Astrenos'tan geldiği ve Astrenon *komenin* Hellenleşmiş bir Isauria yerleşimi olduğu düşünülmekte (Zgusta, 1984, s. 104 no. 111) ise de Astra yazıtlarının tamamı MS 1.-3. yüzyıllara yani Roma İmparatorluk Dönemine aittir. Bunun dışında Astra'ya MS 12. yüzyıl sonlarına ait Sempad kroniğinde rastlanmakta olup burada baron Romanos Adaros'un (Astra) beyi olarak geçmektedir (Langlois, 1862, p. 23).

1. ASTRA'DA POLİTİK VE SOSYO-KÜLTÜREL ORGANİZASYON

1.1. Politik ve İdari Yapı

Her ne kadar bazı araştırmacılar tarafından Astra'da bir *boulenin* varlığı belirtilmek suretiyle³ buradan kent olarak söz edilse de (Lenski, 1999, s. 432 dn. 95 ve 97) yerleşimden ele geçmiş bir onurlandırma yazıtında⁴ *komenin* (köy) Kounas ve karısı Imma(s)'ı onurlandırdığı belirtilmektedir. Yazıttan söz konusu onurlandırmanın *kome* tarafından yapılmış olduğu açıkça ifade edilmektedir ki bu da Astra'nın bir köy yerleşimi olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca Astra'dan ele geçmiş bir yazıtta (Royer ve Bahar, 2011, s. 163 no. 13) buradaki Zeus Tapınağı'nın duvarla çevrili (*peribolos*) ön avlusunu (*pronaos*) Zeus için adak olarak kendi kesesinden yaptıran Apilalas Isaurialıdır. Aynı şekilde Zeus Astrenos'a ait olan ve bu tanrının rahibi tarafından idare edilen arazilerin kiracıları olan *kleroukhoidan*⁵ söz eden bir yazıtta (Royer ve Bahar, 2011, s. 154-155 no. 3 Fig. 3) Isaura kökenli Zeudas isminde birisi geçmektedir. Bu yazıtlardan Isauria'nın başkenti Isaura (Zengibar Kalesi) ile Astra arasında bir ilişki ve bağın varlığını doğrulanmakta ve hatta Astra'nın Isaura'ya bağlı olduğu sonucu çıkartılmaktadır (Royer ve Bahar, 2011, s. 154-155). Nitekim Antik coğrafyacı Strabon da Isaura Palaia (Eski Isaura) ve Isaura Nea (Yeni Isaura) adı verilen iki iyi tahkim edilmiş yerleşim ve onlara bağlı çok sayıda köyden söz etmektedir (Strabon, XII 6. 2). O halde Strabon'un sözünü ettiği köylerden birisi de Astra olmalıdır.

Astra yazıtları, burada merkezinde rahiplerin yer aldığı teokratik yapıda bir politik organizasyonun varlığını ortaya koymaktadır. Söz konusu yapıda egemen bir grup oluşturdukları anlaşılabilir rahipler dini ve politik yetkiler kullanan nüfuzlu kişilerdir (Royer ve Bahar, 2011, s. 150). Roma İmparatorluk Döneminde Anadolu'nun birçok köy

³Astra'da küçük bir *hemikykliosun* (yarım daire veya at nalı şeklinde salon) varlığından da söz edilmekle birlikte, yerleşimdeki yapıların bir *bouleuterion* ve *hemikykliosdan* ziyade Zeus Astrenos Tapınağı'nın müstemilatından birisi olabileceği üzerinde durulmaktadır. Bu konuda bkz. Balty, 1991, s. 580 fig. 59a-b; Royer ve Bahar, 2011, s. 154.

⁴ Bean ve Mitford, 1970, s. 130-131 no. 121 fot. 106; Royer ve Bahar, 2011, s. 152-154 no. 2 fig. 2. Yazıtın çevirisi: "Kome (köy), Kounas ve karısı Imma(s)'ı onore etti".

⁵ Bir tür koloni sistemi olup, bireylerin Atina vatandaşlığında kaldığı bir yapıdır. Temelde asker sayısı ve ücretini dengelemek amacıyla bu yapıda yerleşik yaşama geçen ve *kleroukhoi* olarak isimlendirilen bu kişilere yaşamlarını sürdürdürebilmeleri için topraktan hisse de verilmiştir. Başlangıçta Grek kökenli *kleroukhioia* verilen toprak hisseleri daha sonra yerel halka da dağıtılmıştır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Sage, 1996, s. 221; Arslan, 2019, s. 160.

yerleşiminde varlığı belgelenmiş *gerousialara* (yaşlılar meclisi) Astra yazıtlarında da rastlanmaktadır. Aynı zamanda rahiplerin *gerousialarda* dini ve politik bir yetki kullandıklarını da kanıtlayan bu yazıtlardan birisi, Astra'daki bir kilisenin apsis duvarında bulunmuş olup Plouton'un *ikinci gerousiası* tarafından alınan bir onurlandırma kararıdır (Royer ve Bahar, 2011, s. 155-157 no. 4 fig. 4). Yazıttan Plouton'un *ikinci gerousiasının* Menelaos'un oğlu saygıdeğer rahip Iulius'un ve karısı Immas'ın (heykellerini) diktirdiği anlaşılmaktadır (Royer ve Bahar, 2011, s. 156). Bu durumda çok büyük olasılıkla burada muhtemelen Zeus Astrenos'un *gerousiası* dışında ikinci bir tanrıya yani Plouton'a ait bir yaşlılar meclisi olmalıydı⁶. Ayrıca Astra'da üzerinde kartal betimi bulunan ve *gerousianın* geçtiği bir başka stel daha ele geçmiştir (Royer ve Bahar, 2011, s. 158 no. 5 fig. 5).

Astra'da olduğu gibi yakın çevresindeki Bozkır'da (Robert, 1965, s. 28; Delemen, 1999, s. 368) ve bir Lykaonia yazıtında (Robert, 1965, s. 26; Laminger-Pascher, 1992, s. 127-128 no. 169) da Plouton ismine rastlanmaktadır. Astra yazıtının getirmiş olduğu en önemli yenilik ise *gerousianın* bir tanrıyla bağdaştırılmış olarak geçmesidir⁷. O halde burada merkezinde rahiplerin olduğu organizasyonlar düzenlenmekte, rahipler *gerousiada* dini ve aynı zamanda politik konularda etkin bir rol oynamaktaydılar (Royer ve Bahar, 2011, s. 150). Bu durumda Astra'daki toplantılar (kurullar) yaşlılar meclisi *gerousia* tarafından düzenlenmiş olup burada yerleşimin idaresine dair kararlar alınıyor ve görevler ifa ediliyor olmalıydı⁸. Nitekim icra ettikleri bu görevlerden birisi de yukarıda sözü edilen yazıttan (Royer ve Bahar, 2011, s. 154-155 no. 3 fig. 3) anlaşıldığı üzere tanrı Plouton'a ait toprakları *kleroukhoia* tahsis etmek olmalıydı (Royer ve Bahar, 2011, s. 156). Ayrıca *gerousia* meclisini oluşturan rahiplerin toplantılarını nerede yapmış oldukları da maalesef bilinmemektedir. Ancak Astra'daki *hemikyklios* olarak nitelendirilen yapının bu işlevi görmüş olabileceği konusunda görüşler ileri sürülmektedir (Royer ve Bahar, 2011, s. 157).

Sonuçta çok sayıda önemli yapıyı barındırmakla birlikte Astra bir kent değil, kırsal bir dini yerleşimdir. Zira yukarıda sözü edilen Astra yazıtları, gelişmiş bir Roma dağ köyünün önde gelen yöneticilerinin dini ve politik yetkiler kullanan Zeus Astrenos rahipleri olduğunu ortaya koymaktadır (Drew-Bear, 1996, s. 105, 107).

1.2. Sosyo-Kültürel Yapı

Astra'dan ele geçmiş ve özellikle yapılaşma faaliyetlerine dair yazıtlar burada oldukça zengin bir dağ köyünün (*kome*) varlığını ortaya koymaktadır. Zira bu nitelikli yapıların inşasında belli bir zenginliğe ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan yapıların türü ve inşasında finansman için uygulanan *euergesia* sistemi, yerleşimde Hellen ve Latin kültürünün etkisinin göstergeleri olmalıdır (Royer ve Bahar, 2011, s. 150).

⁶ Burada "*ikinci gerousia*" ifadesinden Plouton tarafından düzenlenmiş birçok yaşlılar meclisinin ikincisi mi, yoksa hiyerarşik bir şekilde Zeus'un rahibinin başkanlığını yaptığı meclisin birinci, Plouton'un ikincisi ve Poseidon'un üçüncü mü olduğunun kastedildiği anlaşılmamaktadır. Ancak daha çok Plouton kültüne adanmış bir yaşlılar meclisinin ikincisi olması gerektiği düşünülmektedir. Bu konuda bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 156.

⁷ Bu konudaki tartışma ve yorumlar için bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 156 dn. 58.

⁸ *Gerousia* meclisi ve üyelerini belgeleyen mezar yazıtlarına Astra'nın yaklaşık 18 km kuzeybatısındaki Zengibar Kalesi'nde (Isauria) ve Zengibar Kalesi'nin 10 km kuzeydoğusundaki Tahtalı'da da rastlanmıştır. Söz konusu yazıtlar için bkz. Swoboda vd., 1935, s. 89-90 no. 245, 98-99 no. 282.

1.2.1. Yapılaşma Faaliyetleri ve *euergesia*

Hayırseverlik anlamına gelen *euergesia*, Yunan kültürünün bir parçası olup yerleşimlerin imar faaliyetlerinde son derece önemli bir rol oynamıştır (Engen, 2010, s. 155)⁹. *Euergetes*lerin Roma döneminde özellikle de MS 2. yüzyılda ortaya çıkması Pax Romana'nın (Roma Barışı) sağladığı barış ve refah ortamından kaynaklanmıştır. MS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilen Astra yazıtlarının bazıları, bir dağ yerleşimi olmasına rağmen burada önemli yapıların varlığını belgelemekte ve bunların bir kısmının *euergesia* sistemi ile yapıldığını göstermektedir.

Astra'da çok önemli yapıların inşa edildiğini gösteren epigrafik belgelerden birisi yerleşimdeki bir mimari blok üzerinde *tabula ansata* içerisine kazınmış dokuz satırlık yazıttır (Bean ve Mitford, 1970, s. 133-134 no. 129; Royer ve Bahar, 2011, s. 150-152 no. 1 fig. 1). İşlevi belirlenememiş bir duvarın inşasından söz eden yazıttan anlaşıldığına göre duvar, Valens'in oğlu Herennius'un rahipliğinde 50, Mousetas'ın oğlu Appas'ın rahipliğinde 47 *denarii* ödenmek suretiyle sanatçılar Paulos'un torunu Tas'ın oğlu Appas ve onun erkek kardeşi Gaius ile Kadauos'un torunu Pas'ın oğlu Zezis tarafından yaptırılmıştır (Royer ve Bahar, 2011, s. 151). Muhtemelen MS 2. yüzyıla tarihlendirilen bu duvarı yapan üç sanatçının, Valens'in oğlu Herennius'un rahipliğinde *summa honoraria*¹⁰ unvanı ile kendi yevmiyelerinden vererek söz konusu duvarın finansmanına katıldıkları anlaşılmaktadır (Bean ve Mitford, 1970, s. 134). Bu yazıt, yerleşimin yönetiminde söz sahibi olan rahiplerin görevlerinden birisinin de finansman sağlamak suretiyle çok sayıda yapının inşa faaliyetlerini üstlenmek olduğunu göstermektedir (Royer ve Bahar, 2011, s. 151).

Astra'dan ele geçmiş bazı yazıtlar, buradaki bir takım yapıların inşasında *euergesia* olgusunun önemli bir yer tuttuğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yerleşimden kopyalanmış bir yazıt (Bean ve Mitford, 1970, s. 130-131 no. 121; Royer ve Bahar, 2011, s. 152-153 no. 2 fig. 2), aynı zamanda *euergesia* uygulamasının sosyal yaşamın zenginleştirilmesindeki yerini de gösteren bir epigrafik belge olması yönüyle önem taşımaktadır. Daha önce de söz edilen yazıttan *komenin* Kounas ve karısı Imma(s)'ı onore ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu onurlandırmanın hangi sebeple yapıldığı yazıtta belirtilmemekle birlikte muhtemelen ekonomik durumu iyi olan bu karı-koca *komeye* yapmış oldukları bir *euergesia* faaliyetinden dolayı onurlandırılmış olmalıdırlar (Kurt, 2018, s. 141). Söz konusu yapının yakınında ele geçmiş bir stelin *tabula ansata* içerisine kazınmış olan yazıtından (Hereward, 1958, s. 75-76 no. 20 fig. 22)¹¹ise Sisiphernes'in oğlu Neoptolemos'un dileğini yerine getiren tanrı Stallos

⁹Hellenistik ve Roma dönemlerinde oldukça etkili bir yapı olan bu sistem, siyasal ve sosyal manada örgütlenmiş kent devletleri olan *polis*lerin en belirgin özellikleri arasındadır. Kamu kaynaklarının yetersiz olduğu durumlarda hayırseverlerin bağışları sayesinde yerleşimlerde kamu anıtları ya da binaları ihtişamlı şekilde yapılmaya devam etmiş hatta festivaller dahi bu yardımlar sayesinde alışıktığı görkemli şekliyle kutlanabilmiştir. Zira bir *polis*in yönetim ve idaresinde soyluların kamu görevleri için harcadıkları zaman, para ve kaynaklar oldukça etkili bir rol oynamıştır. Hayırseverlerin bu üstün bağış ve hizmetleri karşılığında aldıkları onurlar soylu kesim arasında hayır yaparak itibar elde etme yarışına neden olmuştur (Gygax, 2016, s. 5-6; Güler ve Ünver, 2017, s. 30; Xydopoulos, 2018, s. 83). *Euergesia* her ne kadar hem Hellenistik hem de Roma döneminde var olmuş olsa da temelde amaçları arasında büyük bir fark dikkat çekmektedir. Nitekim Hellenistik dönemde hayırseverlerin yaptıkları bağışlar tamamen gönüllülük esasına dayanırken, Roma'da tanınırlık ve saygınlık amaçlıdır (Cantacuz, 2018, 242).

¹⁰ Bir kamu görevinin üstlenilebilmesi için güvence olarak farklı tür ve miktarlarda ödenen ücret anlamına gelen *summa honoraria* hakkında detaylı bilgi için bkz. Lévy, 1899, s. 259; Duncan-Jones, 1982, s. 86; Cébeillac, 1990, s. 700; Dmitriev, 2005, s. 153; Ünver, 2019, s. 530.

¹¹ Yazıtın sonraki edisyonları için bkz. SEG, 17 no. 673; Royer ve Bahar, 2011, s. 169-170 no. 20.

Astrenos'a¹² masrafını kendisi karşılayarak bir sunak adadığı anlaşılmaktadır (Mitford, 1990, s. 2151). Yine Astra'da bir blok üzerinde *tabula ansata* içerisine kazınmış yazıt (Bean ve Mitford, 1970, s. 133 no. 127; Royer ve Bahar, 2011, s. 168-169 no. 19 fig. 16) vasıtasıyla Apilalas'ın büyük torunu, Pr[iscianus]'un torunu Zeudas'ın yazıtta adı kayıp olan oğlunun masraflarını kendisi karşılayarak bir sunak adadığı belgelenmektedir.

Zeus Tapınağı'nın kalıntıları arasında bulunan bir yazıtta ise (Sterrett, 1888, s. 48-49 no. 69)¹³Pathoun adında bir şahsın Porinda'dan taş ustaları getirmek suretiyle masraflarını kendisi karşılayarak Astra'lı Zeus'a adanan bir eser yaptırdığından söz edilmektedir. Bir *euergetes* olan Pathoun büyük olasılıkla Zeus Tapınağı ile ilişkili bir yapı inşa ettirmiş olmalıdır (Kurt, 2018, s. 141). Yine Zeus Tapınağı'nda ele geçmiş bir arşitrav üzerindeki yazıtta (Sterrett, 1888, s. 47 no. 66)¹⁴ göre Zeus Tapınağı'na hizmet etmiş olan Isauralı Inonnai Apilalas adında bir hayırsever, tapınağın duvarla çevrili (*peribolos*) ön avlusunu (*pronaos*) Zeus için adak olarak ve masraflarını kendi karşılayarak yaptırmıştır. Ayrıca buradaki bir blok üzerinde okunmuş yazıttan (Bean ve Mitford, 1970, s. 131 no. 124 fot. 108; Royer ve Bahar, 2011, s.164) Alkios adlı bir kişinin kızı Arara'nın Zeus Astrenos'a bir adak yaptırdığı anlaşılmaktadır. Zeus Tapınağı'nın yakınında bulunmuş bir kaide üzerinde yer alan yazıt (Hereward, 1958, s. 76-77 no. 21 fig. 23)¹⁵ sayesinde Apilalas'ın büyük torunu, Sisiphernes'in torunu, Priscianus'un oğlu Aurelius Paulinus'un masraflarını kendisi karşılayarak bir *tethrippos* (quadrige = dört atlı araba) ve babasının adağı için heykeller yaptırmış olduğu belgelenmektedir (Kurt, 2018, s. 141). Aynı yerden kopyalanmış ve daha önce de sözü edilen bir başka yazıtta (Royer ve Bahar, 2011, s. 154-155 no. 3 fig. 3) da Zeus Astrenos'un arazi kiracılarının (*kleroukhai*), Apilalas'ın torunu ve Indous'un oğlu olan Isauralı rahip ve hayırsever Zeudas'ı onurlandırdıklarından söz edilmektedir. Yazıttan Astra'daki Zeus Tapınağı'na hizmetinden dolayı ödüllendirildiği anlaşılan Zeudas'ın hayırseverlik yönü özellikle vurgulanmaktadır ki muhtemelen Astra için başkaca hayır hizmetlerinde de bulunmuş olabilir.

Yukarıda da söz edildiği üzere Astra'nın yönetiminde söz sahibi olan rahipler aynı zamanda imar faaliyetleri de yürütmüşlerdir. Bu bağlamda Astra'da yerleşim tarafından onore edilen rahiplerin varlığını gösteren yazıtlar da belgelenmiştir. Bir kilisenin iç duvarında yer alan *tabula ansata* içerisine kazınmış bu türden bir yazıt (Royer ve Bahar, 2011, s. 159-160 no. 8 fig. 8), üçüncü defa rahip olan Kottes'in oğlu Aur(elius) Telephos'un masraflarını kendisi karşılayarak yaptırdığı bir yeri (*topos*) belgelemektedir. Büyük olasılıkla bir kamu yapısı olan bu yeri Telephos'un kendi parası ile yaptırılmış olması, onun Astra'daki imar faaliyetlerine bir *euergesia* katkısı olarak değerlendirilebilir (Royer ve Bahar, 2011, s. 161; Kurt, 2018, s. 141-142).

Ayrıca Astra'da *agoranın* girişinde Poseidon'un bir rahibini onurlandırmak için dikilmiş üçgen alınlıklı bir mezar steli ele geçmiştir. Sözü edilen stelin dikdörtgen bir panoya kazınmış yazıtından (Royer ve Bahar, 2011, s. 158-159 no. 6 fig. 6) tanrı için inşa edilmiş bütün yapıların masraflarını kendisi karşılayan ve Poseidon'un adil bir rahibi olan

¹² Zeus Stallos'un Zeus Astrenos'a uygun düşen yerli bir Anadolu tanrısı ve Zeus isminin Anadolulu formu olduğu konusunda bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 169.

¹³ Yazıtın sonraki edisyonları için bkz. Hereward, 1958, s. 73-74 fig. 21; Royer ve Bahar, 2011, s. 161-162 no. 9.

¹⁴ Yazıtın sonraki edisyonları için bkz. Bean ve Mitford, 1970, s.131 no. 124 fot. 108; Royer ve Bahar, 2011, s. 163-165 no. 13.

¹⁵ Yazıtın sonraki edisyonları için bkz. SEG, 17 no. 674; Royer ve Bahar, 2011, s. 165-166 no. 14 fig. 12a-b.

Mannas'ın oğlu Oulion'un onurlandırıldığı anlaşılmaktadır. Burada Oulion tanrı Poseidon için inşa ettirmiş olduğu yapıların bütün masraflarını hayırsever olarak kendisi karşılamıştır.

Bunların dışında Astra'nın güneydoğusundaki Çataloluk tepesinden ele geçmiş bir stelin yazıtından (Bean ve Mitford, 1970, s. 135 no. 132 fot. 112; Royer ve Bahar, 2011, s. 192-193 no. 66). Zeus Astrenos'un kutsal kölesi (*hierodoulos*) Pappas'ın adı kayıp oğlunun bir adağın yerine getirilmesi için masraflarını kendisi karşılayarak 200 *denariya* bir yapı inşa ettirdiği anlaşılmaktadır.

Bütün bu yazıtlardan yerleşimin yönetiminde söz sahibi olan rahipler başta olmak üzere Astralı hayırseverlerin *euergesia* sistemiyle kamu yararına çok sayıda yapı inşa ettirdikleri anlaşılmaktadır.

1.2.2. Sosyo-Kültürel Durum

Isauria yerleşimi Astra'dan ele geçmiş yazıtlardaki şahıs isimleri üzerine yapılan analizler, yerleşimin demografik yapısı ve Hellen-Roma kültürünün sosyal yaşam üzerine etkileri konusunda önemli sayılabilecek ipuçları vermektedir. Yerleşimden bugüne kadar yayımlanmış 68 yazıtta (Royer ve Bahar, 2011) geçen şahıs isimlerinden 30'u yerli, 15'i Yunan, 13'ü Latin ve 1 tanesi de Pers ismidir. Bunların dışında Luwi kökenli isimlerin de kullanılmış olabileceği, Çataloluk tepesinde bulunmuş olan rahip listesi yazıtının (Royer ve Bahar, 2011, s. 150, 193 no. 67) sonunda kullanılan *banouais*¹⁶sıfatından hareketle dile getirilmektedir (Mitford, 1980, s. 1255). İsimlerin yarısının yerli olması burada yerel unsurların önemine ve devamlılığına işaret etmektedir. Buna karşılık yerleşimdeki isimlerin diğer yarısını teşkil edecek şekilde önemli ölçüde Yunan ve Latin ismine rastlanması Yunan ve Roma kültürünün yerleşimdeki etkisinin boyutunu göstermesi bakımından önemlidir.

Zeus Tapınağı'nın yakınında bulunmuş, üzerinde mızrak ve kalkan yer alan¹⁷ ve Zeus Astrenos'a yapılmış bir adağı gösteren kaide üzerindeki yazıt (Hereward, 1958, s. 76-77 no. 21 fig. 23)¹⁸ tarihi süreçte yerleşimin sosyo-kültürel yapısındaki değişikliğe dair önemli ipuçları vermektedir. Öyle ki söz konusu yazıttan bir ailenin dördüncü kuşaktan üyesi olan ve Aurelius *gentiliciumu* ile birlikte Latin ismi taşıyan Paulinus'un masraflarını kendi karşılayarak *tethrippos* (*quadrige* =dört atlı araba)¹⁹ yaptırdığı babasının adağı uyarınca heykelleri diktiği anlaşılmaktadır. Bu kişi Latin isimli Priscianus'un oğlu, Pers ismi taşıyan Sisiphernes'in²⁰ torunu ve yerli isimli Apilalas'ın büyük torunudur. Yazıtta en eskiden başlayarak yerli, Pers ve Latin isimlerinin nesiller boyunca sırasıyla anılması birbirlerinden

¹⁶Çataloluk Tepesinde bulunan ve yedi rahibin isimlerini listeleyen yazıtta, her bir rahip için onursal anlamına gelen *entimos* sıfatı kullanılmış olup yazıtın son satırında bu sıfat ile birlikte *banouais* sözcüğü kullanılmaktadır. Yunanca olmayan bu sözcüğün Isauria'ya özgü bir unvan olması gerektiği konusundaki yorum ve öneri için bkz. Robert ve Robert, 1972, s. 495.

¹⁷ Ortasında kartal motifi ile birlikte mızrak ve kalkanın yer aldığı benzer bir yazıtlı mezar steli için bkz. Swoboda vd., 1935, s. 92-93 no. 260

¹⁸ Yazıt hakkında ayrıca bkz. Bean ve Mitford, 1970, s. 130 dn. 30; Robert, 1959, s. 215 no. 454; SEG, 17 no. 674; Royer ve Bahar, 2011, s. 165-166 no. 14 fig. 12a-b. Yazıtın çevirisi: "Apilalas'ın büyük torunu, Sisiphernes'in torunu, Priscianus'un oğlu Aurelius Paulinus; dört atlı arabayı masraflarını kendisi karşılayarak yaptırdı ve babasının adağı uyarınca heykelleri (dikti)".

¹⁹ Yazıtın Zeus Astrenos Tapınağı yakınında bulunması ve Astra'nın baş tanrısının Zeus Astrenos olması dolayısıyla bu dört atlı arabanın Zeus'a ait olması gerektiği düşünülmektedir. Bu konuda bkz. Robert, 1959, s. 259 no. 454.

²⁰Astra'da Sisiphernes Pers ismi üç yazıtta daha geçmektedir (Zgusta, 1964, s. 468-469 § 1436-8; Royer ve Bahar, 2011, s.165-166 no. 14, 169-170 no. 20, 176 no. 36). Bu yazıtların tarihi açıdan önemi bölgede eski bir Pers iskânının varlığını dolayısıyla Pers egemenliğinin buralara kadar yayıldığını doğruluyor olmasıdır. Bu konuda bkz. Drew-Bear, 1996, s. 105; Yılmaz, 2005, s. 63; Royer ve Bahar, 2011, s. 150, 169 dn. 119.

oldukça farklı yapılardaki bu kültürlerin aynı aile içerisinde nasıl kaynaştıklarının en somut göstergesidir. Hatta bu durum, yerleşimde sırasıyla yerli, Pers ve Greko-Romen iskanının kanıtı olarak da değerlendirilmektedir (Royer ve Bahar, 2011, s. 166). Aynı şekilde yerleşimde bulunan bir stelin *tabula ansatası* içerisine kazınmış yazıtından (Hereward, 1958, s. 75-76 no. 20 fig. 22)²¹ Yunan isimli Neoptolemos'un babasının Sisiphernes Pers ismini taşıdığı anlaşılmaktadır. Sisiphernes Pers ismini taşıyan babanın oğluna Neoptolemos Yunan ismini vermiş olması yerleşimde Pers ve Yunan kültürlerinin nasıl bir etkileşim içerisinde olduklarını göstermesi bakımından da önem arz etmektedir.

Yazıtlarda geçen bazı şahıs isimleri üzerine yapılacak analizler de tarihi süreçte Yunan ve Roma kültürünün etkilerini ve demografik yapıdaki değişikliği gözler önüne sermektedir. *Tabula ansata* içerisine kazınmış dokuz satırlık bir yazıttan (Bean ve Mitford, 1970, s. 133-134 no. 129; Royer ve Bahar, 2011, s. 150-152 no. 1 fig. 1) yerleşimdeki bir duvarı Paulos'un torunu Tas ve oğlu Appas'ın yaptırdığı anlaşılmaktadır. Burada baba Latince isim taşırken oğul ve torunun isimleri yerlidir. Aynı yazıtta yerli bir isme sahip Appas'ın erkek kardeşi Gaius ise Latin ismi taşımaktadır.

Astra'da aynı ailede yerli, Yunan ve Latin isimlerinin kaynaştığını belgeleyen yazıtlar da mevcuttur. Kilisenin apsis duvarında bulunmuş böyle bir yazıttan (Royer ve Bahar, 2011, s. 155-157 no. 4 fig. 4) Yunanca bir kahraman ismi taşıyan Menelaos yerli Immas ile evlidir ve oğullarına yaygın bir Latin ismi olan Iulius adını koymuşlardır. Bir başka yazıtta (Royer ve Bahar, 2011, s. 158-159 no. 6 fig. 6) benzer şekilde Poseidon'un rahibi olan yerli Mannas, oğluna Iulius Latin ismini koymuştur. Kilisenin kuzeybatısında keşfedilmiş bir duvarda gömülü yazıttan (Royer ve Bahar, 2011, s. 159-160 no. 7 fig. 7) ise Neoptolemos adındaki Yunanca isim taşıyan kişinin oğluna Paulinius Latin ismini koyduğu anlaşılmaktadır²². Bir diğer yazıtta (Bean ve Mitford, 1970, s. 133 no. 127; Royer ve Bahar, 2011, s. 168-169 no. 19 fig. 16) yerli Apilalas'ın büyük torunu Priscianus Latin ismini taşırken, onun torunu Zeudas yerli isme sahiptir.

Astra'nın içerisinde yer aldığı bölgenin sosyo-kültürel yapısında meydana gelen değişiklikleri en iyi şekilde yansıtan epigrafik belgelerden birisi de Astra yakınlarında Çataloluk tepesinde kaydedilmiş rahipler listesini içeren bir yazıttır (Bean ve Mitford, 1970, s. 135-136 no. 133 fot. 113; Bahar ve Royer, 2011, s. 193-194 no. 67). Yazıtta aynı aileden hem Latin hem Yunan hem de yerli isim taşıyan rahiplerin varlığı anlaşılmaktadır. Latince Paulus ismi taşıyan rahibin oğluna Yunanca Bion torununa ise yerli Pappas ismi verilmiştir. Bununla birlikte hepsi de rahip olan yerli isimli babaların oğullarının Yunanca isimler taşıdıkları veya tersine Yunanca isimlere sahip babaların oğullarına yerli isimler verdikleri anlaşılmaktadır. Örneğin yazıtta Yunanca Konon, Pasion ve Bion gibi isimlere sahip babaların kendileri gibi rahip olan çocuklarının sırasıyla Pappas, Zeudas, Taos gibi yerli isimler taşıdıkları görülmektedir. Bununla birlikte Koseis ve Zeudas yerel isimli babaların oğullarına Konon ve Kastor Yunan isimleri koydukları anlaşılmaktadır. Çataloluk rahip listesindeki rahiplerin isimleri burada bir taraftan yerel kültürün varlığını etkin bir şekilde devam ettirdiğine işaret ederken, diğer taraftan Hellen kültürünün de önemli derecede etkili olduğunu göstermektedir.

²¹ Yazıtın sonraki edisyonları için bkz. SEG, 17 no. 673; Royer ve Bahar, 2011, s. 169-170 no. 20.

²² Neoptolemos isminin geçtiği diğer Astra yazıtları için bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 169-170 no. 20-21. Bu isme yakın çevrede de rastlanmaktadır, bkz. Swoboda vd., 1935, s. 20 no. 25-26; Laminger-Pascher, 1992, s. 210 no. 360.

İmparator Caracalla'nın (MS 211-217) imparatorluğu zamanında, MS 212 yılında çıkarılan *Constitutio Antoniniana* yasası ile (Tekin, 2008, s. 266) Roma imparatorluğu sınırları içerisindeki insanlara vatandaşlık hakkı verilmiş ve Aurelius ile Aurelia *gentiliciumu* kullanılmaya başlanmıştır (Hereward, 1958, s. 77). Bu durum Astra yazıtlarında da gözlemlenmektedir²³.

Yazıtlarda geçen iki isim daha yerleşimin tarihi ve kültürel durumuna ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Bunlardan birisi Latin ismi Paulus olup üç Astra yazıtında rastlanmaktadır²⁴. Bu yazıtlardan birisinde Paulus'un oğlu Paulus olarak geçmektedir (Royer ve Bahar, 2011, s. 175 no. 31). Diğer bir mezar yazıtta ise (Royer ve Bahar 2011, s. 183-184 no. 49 fig. 40) Kibalis'in yazıtta adı tam deşifre edilemeyen kocasının Tarsus'a hareket etmiş ve orada hastalanarak ölmüş olduğu söylenmektedir. Buradan hareketle Paulus ismine Astra yazıtlarında sık rastlanmasının Aziz Paulus'un doğduğu şehir olan Tarsus'un bir kültürel etkisi olarak yorumlanmaktadır (Royer ve Bahar, 2011, s. 152). Ancak söz konusu isimlerin sayıca fazlalığında Tarsus'un etkisinin varlığı kabul edilmekle birlikte, bu durumun bizzat Aziz Paulus'un bölgeyi ziyareti ile ilişkisi de düşünülebilir. Nitekim Paulus ismine Lystra'dan Laranda'ya giden yol güzergâhında sıklıkla rastlanmış olup (Breytenbach ve Zimmermann, 2018, s. 210; Kurt ve Bulut, 2019, s.111 dn. 47)²⁵Astra, bu bölgeye oldukça yakın bir konumdadır. Aynı bağlamda değerlendirilebilecek ikinci isim ise Yunanca Konon ismidir. Yukarıda sözü edilen rahipler listesinde Konon adı taşıyan rahiplerin fazlalığı dikkat çekicidir. Bu durum çok büyük olasılıkla bölge için önemli bir şahsiyet olan Bidana'lı Konon²⁶ile ilişkili olmalıdır. Aziz Konon'un yaşadığı zaman konusunda değişik görüşler ileri sürülmekle birlikte²⁷, azizin kültürünün sadece yaşamış olduğu Isaura kenti çevresi ile sınırlı kalmayıp iç bölgelerdeki bütün Kalykadnos Havzası'na da yayılmış olduğu ve buralarda adına kiliselerin yapıldığı anlaşılmıştır (Pilhofer, 2018, s. 240-269, 274).

Astra'dan bazı yazıtlar ise kölelerin varlığını belgelemektedir. Bu yazıtlardan birisinde (Sterrett, 1888, s.50 no. 71; Royer ve Bahar, 2011, s. 179 no. 45) adı verilmeyen kadın bir kölenin kendisi ve ailesi için bir mezar steli yaptırdığı belgelenmektedir. Çataloluk tepesinden kopyalanmış bir yazıt (Bean ve Mitford, 1970, s. 135 no. 132 fot. 112; Royer ve Bahar, 2011, s. 192 no. 66) ise Zeus Astrenos'un kutsal kölesi Pappas'ın adı kayıp oğlunun Zeus'a bir adak sunduğunu göstermektedir.

1.2.3. Dini Yapı

Astra'da ele geçirilmiş yazıtların büyük çoğunluğu dini hayatla ilişkilidir. Yazıtlar, yerleşimde Zeus, Plouton, Poseidon ve Hera kültlerinin varlığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda Astra yerleşiminin dini unsurlar açısından zenginliğinin ve çeşitliliğinin de somut bir kanıtını oluşturan bu kültür içerisinde en önemlisi hiç kuşkusuz Zeus kültürüdür. Kültür

²³ Astra'da Aurelius ve Aurelia'nın geçtiği yazıtlar için bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 160-161 no. 8 fig. 8; Hereward, 1958, s. 76-77 no. 21 (= SEG, 17 no. 674; Royer ve Bahar, 2011, s. 165-166 no. 14); Sterrett, 1888, s. 49-50 no. 70 (= Royer ve Bahar, 2011, s. 173 no. 27).

²⁴ Söz konusu yazıtlar için bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 150-152 no. 1 fig. 1, s. 175 no. 31, s. 183-184 no. 49 fig. 40.

²⁵Bölgede Paulus adının geçtiği yazıtlar için bkz. Balçıkhisar: Ramsay, 1905, s. 178 no. 82; Alkanan: MAMA VIII, 21 no. 119, 22 no. 126, 19 no. 111; Dorla: MAMA VIII, 30 no. 165, 28 no. 152; Çürük Ümü Ören: MAMA VIII, 36 no. 199; Güdelesin: MAMA VIII, 36 no. 202; MAMA VIII, 35 no. 196; Karasenir: MAMA VIII, 32 no. 174.

²⁶ Bidana'lı Aziz Konon'un hayatı için bkz. Trautmann ve Kolstermann, 1934, s. 300, 306, 315-316; Halkin, 1985, s. 8-9 no. 4, 20 no. 15; Pottier, 2005, s. 452.

²⁷ B. D. Shaw (1990, s. 246) Konon'u MS 1. yüzyılın bir kişiliği olarak göstermekte iken, P. Pilhofer (2018, s. 231) son zamanlarda yaptığı çalışmada onun MS 3. yüzyılın sonlarına doğru yaşamış olduğu görüşünü ileri sürmüştür.

bölgedeki önemini vurgulayan kanıtların başında şüphesiz etkileyici bir yapıya sahip olan Zeus Tapınağı'nda bulunan sunak gelmektedir (Mitford, 1990, s. 2151)²⁸. Zeus Astrenos'a adanmış ve oldukça kompleks bir yapı olan tapınağın kalıntıları yerleşimde görülebilmektedir ki buradaki rahiplerin Zeus'un rahipleri olduğu kabul edilmektedir (Sherk, 1991, s. 234 dn. 32; Pilhofer, 2018, s. 62). Ayrıca Astra'daki bu tapınak dışında Zeus Astrenos'a ait bir başka tapınağın da Çataloluk tepesinde olduğu önerisi getirilmiştir (Bean ve Mitford, 1970, s. no. 132-134; Robert ve Robert, 1972, s. 514; Pilhofer, 2018, s. 62-63).

Zeus Astrenos'a ait tapınak kalıntıları dışında yerleşimde Zeus kültürünün varlığına dair bir diğer kanıtı da yazıtlar oluşturmaktadır (Mitford, 1990, s. 2151). Öyle ki Astra yazıtları içerisinde birçoğu Zeus Stallos ya da yerel *epitheti* ile Astrenos'u onurlandırmaktadır ki bu da yerleşimde Zeus Astrenos kültürünün yaygınlığına işaret etmektedir. Bunlardan birisi yukarıda da değinildiği üzere Zeus Astrenos'un arazi kiracılarını (*kleroukhoi*) göstermektedir²⁹. Bir diğer yazıttan (Bean ve Mitford, 1970, s. 131-132 no. 124) ise Alkios'un kızı Arara'nın tanrının tapınağına *hierodouloi* (kutsal köle) olarak iki kişi görevlendirdiği anlaşılmaktadır (Robert, 1972, s. 495; Şahin, 2001, s. 28; Royer ve Bahar, 2011, s. 164-165).

Astra'da yer altı zenginliklerinin tanrısı Plouton'un varlığı da yine yazıtlardan anlaşılmaktadır³⁰. Plouton'un yazıtlarda geçmesi bölgede hatta Astra'da madenlerin işletilmesiyle ilişkilendirilmektedir (Royer ve Bahar, 2011, s. 149). Zira yerleşimde cüruflar bulunmakta ve maden galerisinin girişine rastlanmaktadır (Ermişler ve Sertok, 1996, s. 315-331).

Burada ele geçmiş bir diğer epigrafik belge ise Poseidon'un bir rahibi için onurlandırma yazıtıdır (Royer ve Bahar, 2011, s. 158-159 no. 6 fig. 6). Bu da Astra'da Poseidon kültürünün varlığını ortaya koymuştur. Poseidon'un Astra'da toprağın verimliliği ve araziyle olan bağıyla dağların tanrısı olması gerektiği değerlendirilmektedir (Royer ve Bahar, 2011, s. 159). Astra'daki bir stel üzerinde yer alan yazıtta ise aynı zamanda yerleşimde Hera kültürünün varlığının kanıtı da sayılabilecek olan "Hera'nın (sunağı)" ifadesi geçmektedir (Bean ve Mitford, 1970, s. 133 no. 128 fot. 110; Bahar ve Royer, 2011, s. 171-172 no. 24 fig. 20).

Ayrıca Astra yazıtları burada çok sayıda rahibin varlığını ortaya koymaktadır³¹. Yine Astra yakınlarındaki Çataloluk tepesinde rahiplerin listesini veren bir yazıttan yedi rahibin adı bilinmektedir (Bean ve Mitford, 1970, s. 135-136 no. 133 fot. 113; Royer ve Bahar, 2011, s. 193-194 no. 67). Burada rahiplerinin atalarının da rahip oldukları anlaşılmaktadır ki rahiplik mesleğinin aynı ailede sülaleler boyu devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu listede dikkat çeken bir diğer husus ise baba isimleriyle birlikte verilen yedi rahibin başına *entimos*

²⁸Zeus Astrenos'un kökeninin yerel bir Anadolu kültürü olabileceği ve MS 2.-3. yüzyıllarda ortaya çıkmış olduğu konusunda bkz. Mitford, 1990, s. 2151. Zeus Astrenos kültürü hakkında ayrıca bkz. Şahin, 2001, s. 27-28.

²⁹Royer ve Bahar, 2011, s. 154-155 no. 4 fig. 4. Yazıtın çevirisi: "Zeus Astrenos'un arazi kiracıları (*kleroukhoi*) Apilalas'ın torunu Indous'un oğlu Isauria'nın rahibi, adil ve iyiliksever Zeudas'ı (onore ettiler)". Zeus Astrenos'un geçtiği diğer Astra yazıtları için bkz. Sterrett, 1888, s. 48-49 no. 69 (= Hereward, 1958, s. 73-74 fig. 21; Royer ve Bahar, 2011, s. 161-162); Sterrett, 1888, s.48 no. 67 (= Royer ve Bahar, 2011, s. 162 no. 11 fig. 10); Royer ve Bahar, 2011, s. 162 no. 12 fig. 11; Sterrett, 1888, s. 47 no. 66 (= SEG, 17 no. 675; Royer ve Bahar, 2011, s. 163-165 no. 13); Hereward, 1958, s. 75-76 no. 20 fig. 22 (= SEG, 17 no. 673; Royer ve Bahar, 2011, s. 169 no. 20); Bean ve Mitford, 1970, s.135 no. 132 fot. 112 (= Royer ve Bahar, 2011, s. 192 no. 66).

³⁰Royer ve Bahar, 2011, s. 155-157 no. 4 fig. 4. Yazıtın çevirisi: "Plouton'un ikinci gerusiası Menelaos'un oğlu saygıdeğer rahip Iulius'un ve karısı Immas'ın (heykellerini) dikti".

³¹ Bu yazıtlar için bkz. Royer ve Bahar, 2011, s. 155-156 no. 4 fig. 4; 158-159 no. 6 fig. 6; 160-161 no. 8 fig. 8.

(saygıdeğer/onurlu) ifadesi eklenmişken, sonuncusu için “*banouais*” ifadesinin kullanılmış olmasıdır. Ne anlama geldiği henüz çözülememiş olan bu sözcüğün Isauria’ya özgü yerel bir unvan olabileceği konusunda görüşler dile getirilmektedir (Robert ve Robert, 1972, s. 495; Sherk, 1991, s. 234 dn. 32).

SONUÇ

Astra’dan ele geçmiş çok sayıda yazıttan birisi, zaman zaman bazı modern kaynaklarda kent olarak söz edilen bu Isauria yerleşiminin bir köy (*kome*) olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu yazıtlarda geçen ve büyük bir bölümünün *euergesia* sistemi ile inşa edildiği anlaşılan yapılar, burada oldukça gelişmiş bir kırsal yerleşimin varlığını ortaya koymaktadır ki bunda hiç şüphesiz yerleşimin stratejik konumu ve başkent Isaura’ya (Zengibar Kalesi) yakınlığı etkili olmuş olmalıdır. Ayrıca yerleşimin çok önemli bir dini merkez olması da muhtemelen gelişiminde bir başka faktörü oluşturmuştur. Astra’daki yazıtların önemli bir bölümü yerleşimin politik ve sosyo-kültürel yapısına ışık tutmaktadır. Söz konusu yazıtlar, Astra’daki zengin Roma dağ köyünün önde gelen yöneticilerinin dini ve politik yetkiler kullanan Zeus Astrenos rahipleri olduğunu ortaya koymaktadır (Drew-Bear, 1996, s. 105, 107).

MS 1.-3. yüzyıllar arasına tarihlendirilen Astra yazıtları söz konusu yüzyıllar arasında bu dağ yerleşiminde okuma yazma oranının ve zengin bir kültür hayatının varlığına işaret etmektedir. Bu bağlamda Astra yazıtlarının onomastik açıdan analizi burada yerel kültürün baskın olduğunu ancak bununla birlikte Hellen ve Roma kültürünün yerleşimin sosyal yaşamına hatırı sayılır derecede etki yaptığını göstermektedir.

Astra yazıtlarından ve yerleşimdeki arkeolojik kalıntılardan burada önemli bir yapılaşma faaliyetinin olduğu da anlaşılmaktadır. Yapılara ait yazıtların tarihlenebilenlerin MS 2.-3. yüzyıllara ait oldukları anlaşılmaktadır ki bu da hem imparatorluk geneli ve hem de Astra’nın bağlı olduğu Isaura’dakilerle bir paralelliğin olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Isaura’daki (Zengibar Kalesi) başta anıtsal yapılar olmak üzere çoğu *euergesia* uygulamasıyla inşa edilmiş birçok eser de söz konusu yüzyıllara aittir (Kurt, 2016, s. 69-73). Astra’daki imar faaliyetlerinin yanı sıra sosyal yaşamın zenginleştirilmesi açısından da *euergesia* olgusunun önemli bir yer tuttuğu yazıtlardan anlaşılmaktadır.

Astra yazıtlarındaki şahıs isimleri burada yerli kültürle birlikte Pers, Yunan ve Latin kültürünün etkisini göstermektedir. Aynı ailede yerli, Pers, Yunan ve Latin isimleri taşıyan şahısların varlığı kültürel çeşitliliğe ve değişkenliğe de işaret etmektedir. Hiç şüphesiz Astra yazıtlarının ortaya koyduğu en önemli gerçek bu dağ yerleşiminin en öne çıkan yönünün dini olduğudur. Astra yazıtlarında başta Zeus olmak üzere Hera, Plouton ve Poseidon gibi kültlerin varlığı belgelenmektedir. Ancak Astrenos *epithetini* yerleşimin ismi Astra’dan almış olan Zeus, yerleşimin en önemli kültünü oluşturmaktadır.

SUMMARY

Astra, about 7 km northwest of Hadim district of Konya province, is a rural Isaurian settlement, located in the Temasalık ruins on the Bolat plateau. It is understood from the inscriptions that Astra was a large and rich *kome* during Roman times. Many inscriptions dating to the 1st-3rd centuries AD found in the settlement limits of a mountain village like Astra are the most important indicators of both the economic and cultural richness of the settlement.

Astra is connected to Isaura (Zengibar Fortress) which is the most important city of Isauria Region and it should be one of the many villages mentioned by Strabo. In there Astra inscriptions reveal the existence of a theocratic political organization with priests in the center. The priests who apparently formed a dominant group in this structure were the influential people using religious and political powers.

The inscriptions on building activities copied from Astra reveal the existence of a very rich mountain village (*kome*). Because, the construction of these qualified buildings requires a certain wealth. Some of the Astra inscriptions dated to the 2nd-3rd centuries AD belong to the construction activities and the practice of *euergesia*. The type of buildings and the *euergesia* system applied in the construction of these buildings should be regarded as clear indicators of the effects of Greek and Hellenic culture on social life in the settlement. As a matter of fact, there are inscriptions indicating the presence of the priests who are probably honored by the settlement in Astra, and it is understood that the of Astra philanthropists, especially the priests, carried out numerous activities in the public interest by operating the *euergesia* system.

It is possible to make some inferences about the demographic structure of the settlement and the effects of Roman culture on social life from the examinations made on the names of individuals in Astra inscriptions. Local names which form half of the total names mentioned in the inscriptions published up to the present point a strong local body. On the other hand, significant Greek and Latin names, which constitute the other half of the settlement names, show the extent of the influence of Greek and Roman culture on the settlement. In addition, some inscriptions in Astra that contain personal names provide important clues about the change in the demographic structure of the settlement in the historical process. The most remarkable of these is the inscription on the base which is showing a votive to Zeus Astrenos. It is understood from the inscription that the dedication was made by Aurelius Paulenios, who a member of the fourth generation of a family and bearing the Latin name Aurelius *gentilicium*. This person the son of Priscianus who name Latin, he is grandson of Sisiphernes and the great-grandson of Apilalas who bearing native name. Starting from the oldest in the inscription, the names of indigenous, Persian, Greek and Latin names in a family for generations indicate the effect of these cultures on the settlement. The names of Paul and Conon, mentioned more than once in the inscriptions, are notable names in terms of shedding light on the historical and cultural situation of the settlement. When these two names on the one hand and the presence of churches in the settlement are evaluated together, it can be predicted that Astra, an important religious center in the pagan period, maintained this status in the Early Christian period.

The majority of the inscriptions found in Astra seem to have religious content. Astra inscriptions document the existence of Zeus, Plouton, Poseidon and Hera cults. The number of inscriptions honoring Zeus Astrenos is another remarkable point, which indicates the

prevalence of the Zeus Astrenos cult. In addition, the Astra inscriptions reveal the presence of a large number of priests, as well as a list of seven priests from Cataloluk hill near the settlement. From this list, it is understood that the ancestors of the priests performed the same profession, which shows that the priesthood profession continued for a long time.

Makale Bilgileri

<i>Etik Kurul Kararı:</i>	Etik Kurul Kararından muaftır.
<i>Katılımcı Rızası:</i>	Katılımcı yoktur
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
<i>Telif Hakları:</i>	Telif hakkına sebep olacak bir materyal kullanılmamıştır.

Article Information

<i>Ethics Committee Approval:</i>	Exempt from the Ethics Committee Decision.
<i>Informed Consent:</i>	No participants
<i>Financial Support:</i>	No financial support from any institution or project.
<i>Conflict of Interest:</i>	No conflict of interest.
<i>Copyrights:</i>	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. (2019). *Anadolu'da Helenistik Dönem'de Resmi Yazışmalar: Kraliyet Mektupları-Kent Kararnameleri-Anlaşmalar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bahar, H.(1996). Isauria Bölgesi'nin Antik Çağdaki Yerleşim Merkezleri. *Anadolu Araştırmaları, Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan*, Sayı XIV, s. 51-91.
- Balty, J.-C. (1991). *Curia ordinis: recherches d'architecture et d'urbanisme antiques sur les curies provinciales du monde romain*, Bruxelles: Académie royale de Belgique.
- Bean, G. E. ve Mitford, T. B. (1970). *Journeys In Rough Cilicia 1964-1968*, ÖAW, phil.-hist. Kl. 102, Ergänzungsbände zu Den Tituli Asiae Minoris 3, Wien: Hermann Böhlau Nachf./Graz-Wien-Köln Kommissionsverlag Der Österreichischen Akademie Der Wissenschaften.
- Cantacuz, A. (2018). Some New Considerations about Evergetism in Asia Minor. The Hellenistic Period and the First Century BC. *American Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences (ASRJETS)*, 43/1, s. 241-262.
- Cébeillac, M. (1990). L'évergétisme des magistrats du Latium et de la Campanie des Gracques à Auguste à travers les témoignages épigraphiques. *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Antiquité*, tome 102/2, s. 699-722.
- Davis, E. J. (1879). *A Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Trachea), Isauria, And Parts of Lycaonia and Cappadocia*, London: Edward Stanford, 55, Charing Cross, S. W.
- Delemen, İ. (1999). *Anatolian Rider-Gods: a Study on Stone Finds from the Regions of Lycia, Pisidia, Isauria, Lycaonia, Phrygia, Lydia and Caria in the Late Roman Period*, Bonn: Rudolf Habelt.
- Dmitriev, Sviatoslav (2005). *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford: Oxford University Press.
- Drew-Bear, Thomas (1996). Antiocheia Ve Astra'da Yapılan Araştırmalar. XIII. *Araştırma Sonuçları Toplantısı (29 Mayıs – 2 Haziran 1995 Ankara)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s. 104-105.
- Duncan-Jones, R. (1982). *Economy of the Roman Empire*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Engen, T. D. (2010). *Honor and Profit: Athenian Trade Policy and the Economy and Society of Greece, 415-307 B.C.E.*, Michigan/Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Ermişler, O. (1994). Astra Antik Kenti (Bolat Ören Yeri) 1992 Yılı Temizlik ve Sondaj Çalışmaları. IV. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri, (26-29 Nisan 1993 Marmaris)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 385-403.
- Ermişler, O. (1997). Astra-1993 Çalışmalarında Bulunan Roma Çağından İki Mezar. *Müze Dergisi*, 10-11, s. 39-44.
- Güler, E. ve Ünver, G. (2017). Roma Dönemi Karia Kentlerinde Dağıtımlar. *Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (April 20-23)*, İstanbul, s. 30-42.
- Gygax, M. D. (2016). *Benefaction and Rewards in The Ancient Greek City The Origins of Evergetism*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Halkin, F. (1985). Vie de S. Conon d'Isaurie. *F. Halkin – P. Devos – J. van der Straeten – F. van Ommeslaeghe – H. Fros (eds.), Analecta Bollandiana: revue critique d'Hagiographie*, 103, s. 5-34.
- Hereward, D. (1958). Inscription from Pamphylia and Isauria. *The Journal of Hellenic Studies*, 78, s. 57-77.
- Hild, F. ve Hellenkemper, H. (1990). *Kilikien und Isaurien*. Tabula Imperii Byzantini 5, Wien: Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 215.
- Kurt, M. (2016). Yazıtlar Işığında Zengibar Kalesi'nde (Isaura) Roma Dönemi İmar Faaliyetleri Ve Euergesia. *Uluslar arası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır (06-08 Mayıs 2016), Bildiri Kitabı*, Konya: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayınları, s. 65-86.
- Kurt, M. (2018). Dağlık Kilikia ve Isauria'daki Kentleşme ve Sosyal Yaşam Üzerine Roma Kültürünün Etkileri. *History Studies*, 10/3, s. 131-153.
- Kurt, M. ve Bulut, E. (2019). Antik Çağda Lykaonia-Isauria Sınır Bölgesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, s. 100-124.
- Laminger-Pascher, G. (1992). *Die Kaiserzeitlichen Inschriften Lykaoniens I*, Vienna: Denkschriften ÖAW, Phil.-hist. Kl. 232, Ergänzungsbände zu den Tituli Asiae Minoris 15.
- Lenski, N. (1999). Assimilation and Revolt in the Territory of Isauria, from the 1st Century BC to the 6th Century AD. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 42(4), s. 413-435.
- Lévy, I. (1899) Études sur la vie municipale de l'Asie Mineure sous les Antonins. *Revue des Études Grecques*, Tome 12, Fascicule, 47, s. 255-289.
- MAMA VIII W. M. Calder – J. M. R. Cormack (eds.), *Monumenta Asiae Minoris Antiquae VIII: Monuments from Lycaonia, The Pisido-Phrygian Borderland, Aphrodisias*, Manchester 1962.
- Mitford, T. B. (1990). The Cults of Roman Cilicia. *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II 18.3, s. 2131-2160.
- Pilhofer, P. (2018). *Das Frühe Christentum Im Kilikisch-Isaurischen Bergland Die Christen Der Kalykadnos-Region In Den Ersten Fünf Jahrhunderten*, Berlin/Boston : Walter de Gruyter GmbH.
- Pottier, B. (2005). Banditisme et Révolte en Isaurie au IVe et Ve Siècles vus Par les Isauriens Eux-mêmes. La Vie de Saint Conon. *Mediterraneo Antico*, VIII (2), s. 443-474.
- Ramsay, W. M. (1905). Topography and Epigraphy of Nova Isaura. *The Journal of Hellenic Studies*, 25, s. 163-180.
- Robert, J. ve Robert, L. (1972). Bulletin Epigraphique. *Revue des Etudes Grecques*, 85/406-408, s. 364-526.
- Robert, J. ve Robert, L. (1959). Bulletin Epigraphique. *Revue des Etudes Grecques*, 72/339-343, s. 149-283.
- Robert, L. (1965). *Hellenica Recueil D'Epigraphie De Numismatique Et D'Antiquités Grecques, Volume XIII D'Aphrodisias A La Lycaonie*, Paris: Librairie D'Amerique Et D'Orient Adrien-Maisonneuve 11, Rue Saint-Sulpice.
- Royer, A. ve Bahar, H. (2011). Astra en Isaurie. *Anatolia Antiqua*, 19, s. 149-198.
- Ruge, W. (1896). Astra 1. *Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, II/2, s. 1791.

- Sage, M. M. (1996). *Warfare in Ancient Greece, A Source Book*. London: Routledge.
- Sertok, K. ve Ermişler, O. (1996). 1994 Yılında Astra ve çevresinde yapılan arkeometalürjik araştırma. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri (24-26 Nisan 1995 Didim)*, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s. 315-334.
- Shaw, B. D. (1990). Bandit Highlands and Lowland Peace: The Mountains of Isauria-Cilicia. *Journal of the Economic and Social History of the Orient* XXXIII/3, s. 237-270.
- Sherk, R. K. (1991). The Eponymous Officials of Greek Cities III. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 88, s. 225-260.
- Smbat Sparapet, *Extrait de la chronique de Sempad*, ed. V. Langlois, St. Ptersburg: Académie Imperial des Sciences, 1862.
- Sterrett, J. R. S. (1888). *The Wolfe Expedition to Asia Minor*. Papers of the American School at Athens III, Boston: Damrell And Upham.
- Strabon, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap: XII-XIII-XIV, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Swoboda, H., Keil J. ve Knoll, F. (1935). *Denkmäler Aus Lykaonien Pamphylien Und Isaurien*, Brünn/Prag/Leipzig/Wien: Verlag Rudolf M. Rohrer.
- Şahin, N. (2001). *Zeus'un Anadolu Kültleri*, İstanbul: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Monografi Dizisi 2.
- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul: İletişim yayınları.
- Trautmann, R. ve Klostermann, R. A. (1934). Drei griechische Texte zum Codex Supraliensis II, Das Martyrium von Konon dem Isaurier. *Zeitschrift für slavische Philologie*, II, s. 299-324.
- Ünver, G. (2019). Karia Kentlerinde Özel Şahısların Kent İmarına Yönelik Bağışları, *Cedrus*, VII, s. 511-543.
- Xydopoulos, I. K. (2018) *Euergetes and Euergesia in Inscriptions for Public Benefactors from Macedonia*. *Ancient West & East*, 17, s. 83-118.
- Yılmaz, M. (2005). *Bozkır Çevresinin (Hadim-Ahırlı-Yalılıhöyük) Antik Tarihi ve Eserleri Isauria*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Zgusta, L. (1984). *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg: Winter.

EK 1. Astra ve yakın çevre haritası

